आवधिक: पाठ्यक्रमः

सत्रम्- **2023-24**
कक्षा- नवमी
विषय**:-** संस्कृतम् **(**कोड **- 122)**

प्रथम-आवधिक: पाठ्यक्रम:

पाठ्यपुस्तकानि	पाठ्यवस्तु	पाठ्यबिन्दवः
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	शब्दरूपाणि	(क) अकारान्तपुल्लिङ्गशब्दा:बालकवत् (ख) इकारान्तपुल्लिङ्गशब्दाः– कविवत् (ग) उकारान्तपुल्लिङ्गशब्दाः– साधुवत् (घ) ऋकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः–मातृवत् (ङ) आकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः–लतावत् (च) ऋकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः–मातृवत्
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	धातुरूपाणि	पठ्, गम्, वद्, भू, क्रीड्, नी, दृश्, शक्, ज्ञा, अस्, कृ, धातुरूपाणां पञ्चसु लकारेषु लेखनं, कण्ठस्थीकरणं वाक्येषु प्रयोग: अभ्यासः च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	कारक-उपपद विभक्तयः	कारकाणां सामान्यपरिचयः। हिन्दीभाषया आंग्लभाषया वा विभक्तिचिह्नानि अर्थान् च बोधनीयः। उपपदविभक्तीनां चतुर्थीपर्यन्तं वाक्येषु प्रयोग: अभ्यासश्च कारणीयः। द्वितीया- उभयतः, परितः, समया, निकषा, प्रति, विना, धिक् तृतीया- सह, साकम्, समम्, सार्धम्, विना, अलम्, सदृश, हीन, चतुर्थी- रुच्, दा(यच्छ्),नमः, कुप्, स्वस्ति।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	प्रत्यया:	प्रत्ययानां सामान्य परिचय: विशेषरूपेण क्त्वा, तुमुन्, ल्यप्, क्त प्रत्ययानां बोधनम् अनुवादमाध्यमेन वाक्येषु प्रयोगश्च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	उपसर्गाः	प्र, परा, अप, सम्, अनु, अव, निस्, निर्, दुस्, दुर्, वि, आङ्, इत्येतान् उपसर्गान् योजयित्वा नूतनपदानां निर्माणं प्रयोगः अभ्यासश्च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	सन्धिकार्यम्	स्वरसन्धिः (दीर्घ–गुण–वृद्धि–यण्–अयादिसन्धीनां नियमनिर्धारणं प्रयोगः अभ्यासश्च।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(प्रथमः पाठः) भारतीवसन्तगीतिः	श्लोकानां सस्वरगायनम्, श्लोकान्वयस्य अभ्यासः, श्लोकार्थस्य ज्ञानम्, भावार्थबोधनम्, श्लोकाधारित-प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां च ज्ञानम्।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(द्वितीयः पाठः) स्वर्णकाकः	कथापरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांश-आधारित-प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां क्रियापदानां प्रत्ययानां च ज्ञानम्। घटनाक्रमानुसारं कथालेखनस्य अभ्यासः कार्यः, नैतिकमूल्यानां निर्देशश्च दातव्यः।

शेमुषी (प्रथमो भागः)	(तृतीयः पाठः) गोदोहनम्	कथापरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांश-आधारित-प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां क्रियापदानां प्रत्ययानां च ज्ञानम्। घटनाक्रमानुसारं कथालेखनस्य अभ्यासः कार्यः, नैतिकमूल्यानां निर्देशश्च दातव्यः।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(पञ्चमः पाठः) सूक्तिमौक्तिकम्	श्लोकानां सस्वरगायनम्, श्लोकान्वयस्य अभ्यासः, श्लोकार्थस्य ज्ञानम्, भावार्थबोधनम्, पाठान्तर्गतम् अभ्यासकार्यम्। श्लोकाधारित–प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां च ज्ञानम्। कञ्चित् श्लोकमाधृत्य श्लोकान्वयस्य अभ्यासः कारणीयः, संस्कृतेन भावार्थलेखनस्य च अभ्यासः कार्यः।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(षष्ठः पाठः) भ्रान्तो बालः	गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांश-आधारित प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां क्रियापदानां प्रत्ययानां च ज्ञानम्। घटनाक्रमानुसारं कथा–संयोजनस्य अभ्यासः। नैतिकमूल्यानां निर्देशः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	पत्रलेखनम्	विना रिक्तस्थानसहायतया औपचारिकम् अनौपचारिकं पत्रलेखनम् औपचारिकपत्रेषु विषयाः– अवकाशार्थम्, स्वच्छतायै स्वास्थविभागाय विद्युत्विभागाय, वित्तकोषाय, आरक्षकाय, प्रकाशकाय– इत्यादयः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	संख्या	1-50 पर्यन्तम्। 1 तः 4 पर्यन्तम् त्रिषु लिङ्गेषु, केवलं प्रथमाविभक्तौ अङ्कानां शब्देषु लेखनम्। |
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अव्ययानि	स्थानबोधकानि– अत्र, तत्र, अन्यत्र, सर्वत्र, यत्र, एकत्र, उभयत्र। कालबोधकानि– यदा, तदा, सर्वदा, एकदा, पुरा, अधुना, अद्य, श्वः, ह्यः। अर्थबोधनम् , वाक्येषु प्रयोगः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अपठित अवबोधनम्	80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः, सरलकथा वर्णनम् वा | • एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम् • अनुच्छेद-आधारितं भाषिकं कार्यम्। • शीर्षकलेखनम् भाषिककार्याय तत्वानि • वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् • कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः • विशेषण-विशेष्य-चयनम् • पर्याय-विलोमपद-चयनम्
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अनुच्छेदलेखनम्	मंजूषाधारितम् विविधविषयाधारितम् अनुच्छेदलेखनम् अभ्यासश्च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	चित्रवर्णनम्	चित्रं दृष्ट्वा चित्राधारित-वर्णनम् वाक्यरचनाभ्यासः च।

अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अनुवादः	सरल-हिन्दी-आंग्लवाक्यानां च संस्कृतभाषायाम् अनुवादस्य अभ्यासः।
प्रथमसत्रस्य संपूर्णस्य पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः। पाठ्यक्रम: **15** सितम्बर **2023** पर्यन्तं पूर्णं कारणीयम्।		
मध्यावधि-परीक्षा		

द्वितीय-आवधिक: पाठ्यक्रम:

पाठ्यपुस्तकानि	पाठ्यवस्तु	पाठ्यबिन्दवः
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	सन्धिकार्यम्	व्यञ्जनसन्धिः– जश्त्वसन्धिः, म् स्थाने अनुस्वारः। विसर्गसन्धिः – उत्वं रत्वं च । उपर्युक्त-सन्धीनां नियमनिर्धारणं प्रयोगः अभ्यासश्च।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(नवमः पाठः) सिकतासेतुः	संवादशैल्यां पाठस्य आदर्शवाचनम्, नाट्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, नाट्यांशाधारित प्रश्नोत्तराणामभ्यासः। छात्राः पाठस्य पात्ररूपेण नाट्याभिनयम् अपि कर्तुं शक्नुवन्ति। पाठान्तर्गतम् अभ्यासकार्यम् नैतिकमूल्यानां निर्देशः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	प्रत्यया:	प्रत्ययानां सामान्य परिचय: विशेषरूपेण क्तवतु, शतृ, शानच् प्रत्ययानां बोधनम् अनुवादमाध्यमेन वाक्येषु प्रयोगश्च।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(दशमः पाठः) जटायोः शौर्यम्	श्लोकानां सस्वरगायनम्, श्लोकान्वयस्य अभ्यासः, श्लोकार्थस्य ज्ञानम्, भावार्थबोधनम्, श्लोकाधारितप्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां च ज्ञानम्। श्लोकान्वय: संस्कृतेन भावार्थलेखनम् । पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	शब्दरूपाणि	(छ) हलन्ताः– राजन्, भवत्, विद्वस्, गुणिन्, (ज) सर्वनामशब्दा: - अस्मद्, युष्मद्,तत्, इदम्, किम् (त्रिषु लिङ्गेषु) उपर्युक्त-शब्दरूपाणां लेखनं, कण्ठस्थीकरणं अनुवादमाध्यमेन वाक्येषु च प्रयोगः कारणीयः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	धातुरूपाणि	दा, क्री, श्रु, पा (पिब्), सेव्, लभ् -धातुरूपाणां लेखनं, कण्ठस्थीकरणं अनुवादमाध्यमेन वाक्येषु प्रयोगः च।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(एकादशः पाठः) पर्यावरणम्	पाठपरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांश-आधारित प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, पाठे आगतानां पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य-विशेषणपदानां, कर्तृपदाना, क्रियापदाना, प्रत्ययानां च ज्ञानम्। घटनाक्रमानुसारं स्वभाषया संस्कृतेन च कथालेखनम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्। नैतिकमूल्यानां निर्देशः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	पत्रलेखनम्	विना रिक्तस्थानसहायतया अनौपचारिकं पत्रलेखनम् अनौपचारिकपत्रेषु विषया:–पित्रोः कृते, वर्धापनपत्रम्, निमन्त्रणपत्रम्, परिणामसूचनापत्रम् इत्यादयः।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	कारक-उपपद-विभक्तयः	पञ्चमी- पञ्चमी– विना, बहिः, भी, रक्ष्, ऋते षष्ठी– उपरि, अधः, पुरतः, पृष्ठतः, निर्धारणे सप्तमी– स्निह्, निपुण, विश्वस्, पटु।

		कारकाणां सामान्यपरिचयः। हिन्दीभाषया वा विभक्तिचिह्नानि अर्थान् च बोधनीयः। पञ्चमी-षष्ठी-सप्तमी उपपदविभक्तीनां तथा वाक्येषु प्रयोगः अभ्यासश्च कारणीयः।
शेमुषी (प्रथमो भागः)	(द्वादशः पाठः) वाङ्मनः प्राणस्वरूपम्	संवादशैल्यां पाठस्य आदर्शवाचनम्, नाट्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, नाट्यांशाधारित–प्रश्नोत्तराणामभ्यासः। छात्राः पाठस्य पात्ररूपेण नाट्याभिनयम् अपि कर्तुं शक्नुवन्ति। ।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	उपसर्गाः	नि, अधि, अपि, अति, सु, उत्, अभि, प्रति,परि, उप, इत्येतान् उपसर्गान् योजयित्वा नूतनपदानां निर्माणम्, प्रयोगः अभ्यासश्च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	संख्या	1-100 पर्यन्तम् अङ्कानां शब्देषु लेखनम्।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अपठित अवबोधनम्	80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः, सरलकथा वर्णनम् वा | ● एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम् ● अनुच्छेद-आधारितं भाषिकं कार्यम्। ● शीर्षकलेखनम् भाषिककार्याय तत्वानि ● वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ● कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः ● विशेषण-विशेष्य-चयनम् ● पर्याय-विलोमपद-चयनम्
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अनुच्छेदलेखनम्	मञ्जूषाधारितं विविधविषयाधारितम् अनुच्छेदलेखनम् अभ्यासश्च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	चित्रवर्णनम्	चित्रं दृष्ट्वा चित्राधारित-वर्णनम् वाक्यरचनाभ्यास: च।
अभ्यासवान् भव एवञ्च व्याकरणवीथि:	अनुवादः	सरल-हिन्दी-आंग्लवाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादस्य अभ्यासः।
1. शेमुषी (प्र.गः) 2अभ्यासवान् भव 3. व्याकरणवीथि:	संपूर्णपाठ्यक्रमः	प्रथमद्वितीयसत्रयोः संपूर्णपाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः। आदर्शप्रश्नपत्राणाम् अभ्यासः।

ध्यातव्यः- वार्षिकपरीक्षायां (सत्रान्ते) सम्पूर्ण-पाठ्यक्रमात् प्रश्नोत्तराणि भविष्यन्ति।

पाठ्यक्रम: 31 जनवरी 2024पर्यन्तं पूर्णं कारणीयम्।

निर्धारित-पाठ्यपुस्तकानि

1.शेमुषी - प्रथमो भागः - पाठ्यपुस्तकम्, संशोधितसंस्करणम् (प्रकाशकः - N.C.E.R.T) 2.अभ्यासवान् भव - व्याकरणपुस्तकम्, (प्रकाशकः - N.C.E.R.T)
3.व्याकरणवीथिः - व्याकरणपुस्तकम्, (प्रकाशकः - N.C.E.R.T)

वार्षिकं मूल्याङ्कनम्

80 अङ्काः

I	क–खण्डः अपठित–अवबोधनम्	10अङ्काः
II	ख– खण्डः रचनात्मकं कार्यम्	15 अङ्काः

III	ग– खण्डः अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्	25 अङ्काः
IV	घ– खण्डः पठित–अवबोधनम्	30अङ्काः
V	आन्तरिक–मूल्याङ्कनम्	20अङ्काः
	पूर्णभारः	100 अङ्काः

आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

(20 अङ्काः**)**

उद्देश्यानि : **-**

- छात्राणां सृजनात्मकक्षमतायाः विकासः।
- श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानां विकासः।
- चिन्तनक्षमतायाः आत्मविश्वासस्य संवर्धनम्।

क्रम	गतिविधयः	उदाहरणानि	निर्देशाः	मूल्याङ्कनबिन्दवः
1	आवधिक-परीक्षाः (पीरियोडिक्-असैस्मैन्ट)	लिखितपरीक्षा	विद्यालयेन समये समये लिखितपरीक्षाणाम् आयोजनं करणीयं भवति।	परीक्षासु यत्र विद्यार्थिनः श्रेष्ठाः अङ्काः स्युः तयोः द्वयोः परीक्षयोः एव अधिभारः ग्रहीतव्यः। अपि च आवधिकपरीक्षासु अपि प्रश्नेषु आन्तरिकविकल्पाः देयाः। मूल्याङ्कनसमये यदि छात्रः सर्वान् प्रश्नान् उत्तरति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः सन्ति तेषाम् एव मूल्याङ्कनं करणीयम्।
2	बहुविध-मूल्याङ्कनम्	कक्षायां पाठित-पाठस्य लघुमूल्याङ्कनम् निर्गतपत्राणि प्रश्नोत्तरी मौखिकी-परीक्षा प्रतियोगिताः प्रश्नमञ्चस्य आयोजनम्	कक्षायां पाठित-पाठस्य विषयस्य वा बहुविधं मूल्याङ्कनम् अपेक्षितम् अस्ति। अनेन विद्यार्थिनां विविधकौशलानां मूल्याङ्कनं भवेत्।	मौलिकता विषयसम्बद्धता शुद्धता समयबद्धता प्रस्तुतीकरणम्

3	निवेशसूचिका (पोर्टफोलियो)	कक्षाकार्यम् सामूहिक-मूल्याङ्कनम् स्वमूल्याङ्कनम् विद्यार्थिनः विषयगताः उपलब्धयः	विद्यार्थिभिः कक्षायां कृतानां कार्याणाम् उपलब्धीनां च संरक्षणं संयोजनं च सञ्चिकायां पत्रावल्यां वा करणीयम्। एतेन समग्रं मूल्याङ्कनं प्रामाणिकत्वेन भवितुं शक्नोति।	सुलेखः तथ्यात्मकता प्रामाणिकता समयबद्धता
4	भाषा-सवर्धनाय गतिविधयः (क) श्रवण-भाषण-कौशलम्	कथा संवादः/ वार्तालापः भाषणम् नाटकम् वार्ताः आशुभाषणम् संस्कृतगीतानि श्लोकोच्चारणम्	छात्राः कामपि कथां श्रावयितुं शक्नुवन्ति। शिक्षकः कमपि विषयं सूचयित्वा परस्परं संवादं कारयितुं शक्नोति। दूरदर्शने वार्तावली इत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमः प्रसारितः भवति तं द्रष्टुं छात्राः प्रेरणीयाः। श्रवण-कौशल-मूल्याङ्कनाय शिक्षकः स्वयम् अपि कथां श्रावयित्वा ततः सम्बद्ध-प्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति ।	उच्चारणम् शुद्धता समयबद्धता प्रस्तुतीकरणम् आरोहावरोह-गतियति-प्रयोगः
	(ख) लेखनकौशलम्	विविधविषयान् आधृत्य मौलिकलेखनम् यथा- देशः, माता, पिता, गुरुः, पर्यावरणम्, विद्या, योगः, समयस्य सदुपयोगः, शिक्षा, अनुशासनम् इत्यादयः। शैक्षिकभ्रमणस्य संस्कृतेन प्रतिवेदनलेखनम्। दैनन्दिनीलेखनम्।सङ्केताधारितं कथालेखनम्। भित्तिपत्रिकायाःनिर्माणम् श्रुतलेखः सूक्तिलेखनम्	छात्राः यथाशक्यं कक्षायामेव लेखनकार्यं कुर्युः। टिप्पणी-पुस्तिकायाः निर्माणम्। वैयक्तिक-परीक्षणम्।	विषय-सम्बद्धता शुद्धता (विशेषतः पञ्चमवर्णस्यप्रयोगः) समयबद्धता सुलेखः प्रस्तुतीकरणम्

अवधातव्यम्- उपर्युक्तगतिविधयश्च उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति। एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यविषयाः अपि भवितुमर्हन्ति।